

HAYDOVCHILARNI SIFATLI TAYYORLASH – YO'L HARAKATI XAVFSIZLIGINI TA'MINLASHNING GAROVI

Anvar Nazarov

(Toshkent davlat transport universiteti professor)

Maxira Usmanova

(Toshkent davlat transport universiteti professor)

Akmal Nazarov

(Toshkent davlat transport universiteti assistent)

Annotatsiya: Maqolada yo'l harakati xavfsizligini ta'minlashda haydovchilarni tayyorlash hamda ularning malakasining yo'l harakati xavfsizligini ta'minlashdagi o'rni hamda haydovchilarni tayyorlash sifatini oshirishning innovatsion usullarini ishlab chiqish, ishlab chiqilgan usullarni baholashga ahamiyat qaratilgan.

Kalit so'zlar: yo'l harakati, haydovchilarni tayyorlash, ta'lim, sifat, yo'l-transport hodisalari tahlili

Annotation: the article focuses on the role of training drivers in ensuring road safety and their qualification in ensuring road safety and the development of innovative methods for improving the quality of driver training, the assessment of the developed methods.

Keywords: road traffic, Driver Training, Education, Quality, Traffic Accident Analysis

Yo'l harakati ishtirokchilari orasida eng ko'p ishtirokchi-bu haydovchilardir. Shu bilan birga ma'lum tayrgarlikdan o'tgan, yo'l harakati qoidalarini boshqa qatnashuvchilari ichida mukammal biladigan ishtirokchi ham haydovchilardir. Shu sababli ham haydovchilarni tayyorlash, ularning malakasini oshirish tizimiga jiddiy yondoshish juda ham muhimdir.[4,5,7,].

Haydovchilarni tayyorlash jarayonini o'rganish quyidagi holatni ko'rsatmoqda: hozirda faoliyat yuritayotgan 1 348 ta o'quv tashkilotining 745 tasida o'z binosi, 1 277 tasida o'z o'quv avtodromi yo'q. Ularning 41 foizida o'quv-mashq avtomobilidan ijara asosida foydalaniladi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022 yildagi 4 apreldagi 190-sonli karoridagi ko'rsatmasidan kelib chiqib, endilikda haydovchilarni tayyorlash, imtihon qilish va ularning malakasini oshirish tizimi tubdan takomillashtiriladi. Ta'lim sifati qat'iy nazorat qilinadi. Haydovchilarni tayyorlovchi ta'lim subyektlari va imtihon markazlariga bo'lgan talab hamda mezonlar belgilanadi. Ularning bu turdagi faoliyatni amalga oshirishi uchun litsenziya Ichki ishlar vazirligi tomonidan beriladi.

Haydovchilarni tayyorlash, ularga bilim berish saviyasini oshirish, uning uslubiyotini takomillashtirish yoki ishlab chiqish haydovchilar malakasini oshirishning innovatsion usulini ishlab chiqish, uni masofada xarajatlarsiz oshirish uslubini ishlab

chiqish bugungi kunning talabidir. Sodir etilgan yo'l-transport hodisalarining haydovchilar aybi bilan sodir etilayotganini e'tiborga oladigan bo'lsak, haydovchilarni tayyorlash tizimi, haydovchilarning malakasini oshirish, harakat xavfsizligini ta'minlashga doir qonun, qaror va ularga tegishli o'zgarishlarni muntazam etkazib turishimiz zarur[1,8].

Muammo nazariya bilan amaliyotning bog'liqligida. Ilmiy bilimlar kishilarning ishlab chiqarish faoliyati extiyojlari asosida paydo bo'lib ana shu faoliyatga xizmat qilganligi va xayot bilan bog'langanligi sababli, bu bilimlarni egallash uchun ularni mazmunan o'zlashtirish va amalda qo'llay bilish xam kerak. Bundan kelib chiqib avtransport vositalari ekspluatsiyasiya qilish qoidalari tushuntirilganda uzal va agregatlar texnik xizmat ko'rsatish masalalariga jiddiy diqqat erish, moylash nuqtalari va roslash tushuntiriganda maksimal darajada nafaqat moddiy qismlar balki jixozlar va uskunarlar asosida tushuntirib, doskada barcha jarayonlar chizib tushuntirib berilishi kerak. Avtotransport vositalari xaydovchilarini tayyorlashni oxirgi bosqichi bo'lgan avtomobilni boshqarishga o'rgatish jarayonida nazariyda olingan bilimlar amaliy ko'nikma va malakalar uchun asos bo'lishi darkor. Buning uchun ta'lim beruvchilar o'zaro darslarga tashrif buyurishi va o'zaro xamkorlikda ta'lim jarayonini amalga oshirishlari kerak.

Mulkchilik shaklidan qat'iy nazar barcha o'quv muassasalari sifatli haydovchi kadrlarni tayyorlash maqsadini ko'zlaydi. Haydovchi kadrlarni tayyorlashning sifat darajasini baholash mexanizmini aniqlash uchun avvalo, statistika ma'lumotlarining tahlili va haydovchilarni tayyorlaydigan avtomaktablarning tinglovchilari o'rtasida so'rovnomalar o'tkaziladi[1].

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2018 yil 31 maydagi 408-sonli «Avtomototransport vositalari va shahar elektr transport vositalari haydovchilarini tayyorlash, qayta tayyorlash hamda ularning malakasini oshirish bo'yicha nodavlat ta'lim xizmatlari ko'rsatish faoliyatini litsenziyalash tartibini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida» gi qarori qabul etilgan, lekin qaror talablarining joylardagi ijrosi o'rganilganda, tahlil shuni ko'rsatdiki, ushbu qarorning ijrosini ta'minlash bo'yicha joylarda qator ijobiy ishlar amalga oshirilayotganiga qaramay, hozirgi kunda avtomototransport haydovchilarini tayyorlash va qayta tayyorlash bilan shug'ullanuvchi xususiy tashkilotlarning faoliyatida tizimli kamchiliklar aniqlandi.

Keyingi paytda xususiy tashkilotlarni O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining yuqoridagi qarori ilovalarida ko'rsatib o'tilgan nizomlarning tegishli bandlariga rioya qilmagan holda ochish holatlari tez-tez sodir bo'lmoqda. Xususan, o'qitish ishlari turar-joy massivlaridagi har xil tipdagi kottejlarda, savdo markazlari va binolarning er osti joylarida belgilangan talablarga javob bermaydigan xonalar hamda O'quv avtomobili sifatida qayta jihozlanmagan, o'rnatilgan tartibda ro'yxatdan o'tkazilmagan mashq avtomobillarini ijaraga olgan holda amalga oshirilmoqda;

Qator xususiy tashkilotlarning O'quv dasturlarida ko'rsatib o'tilgan amaliy laboratoriya mashg'ulotlarini olib borish uchun kerakli asbob-uskunalar va

jihozlarning yetishmasligi kuzatilmoqda. Ayrim holatlarda esa hatto amaliy mashg'ulotlarda umuman qatnashmagan yoki o'qish muddatini to'liq tugatmagan tinglovchilarga haydovchilik kurslarini tugatganlik to'g'risidagi guvohnomalarni berish holatlari ko'zga tashlanmoqda;

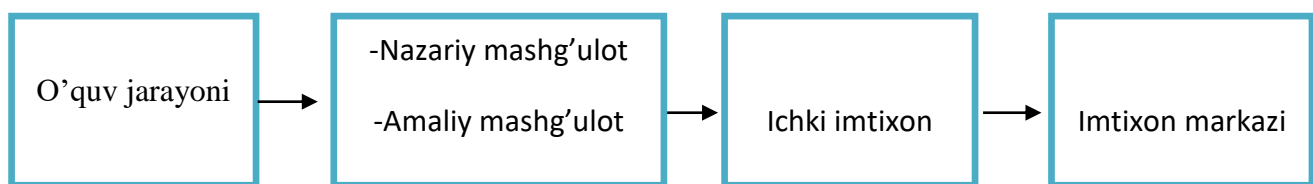
Qator yangi tashkil etilgan xususiy tashkilotlar faoliyatida O'quv-mashq maydonlari (avtodromlar)ning yo'qligi yoki bo'lsa ham jhozlanmaganligi, O'quv avtomobillarini saqlash joylarining yo'qligi, texnik nazorat maskanlarining umuman jhozlanmaganligi yoki mavjud emasligi, O'quv avtomobillarining kundalik texnik ko'rikdan o'tkazilmasligi, avtomobilni amaliy boshqarishni o'rgatuvchi instruktorlar hamda o'rganuvchi O'quvchilarning tibbiy ko'rikdan o'tkazilmasligi kabi salbiy holatlar mavjud;

Haydovchilarni tayyorlashda muhim o'rin tutadigan o'qitish monitoringini olib borish va O'quv jarayonini rejalashtirishning avtomatlashtirilgan axborot tizimi asosida tashkil etish ishlari umuman yoki to'liq yo'lga qo'yilmagan;

Ta'lim oluvchilarni o'qitish ishlari yakunlangandan so'ng ular to'g'risidagi barcha ma'lumotlar (O'quv jurnallari, amaliy boshqarish kitobchalari, yo'l varaqalari va boshqa normativ hujjatlar)ni o'z ichiga olgan hujjatlarni saqlash (arxivatsiya) ishlari to'g'ri tartibga solinmagan;

Xususiy tashkilotlarda o'qitish sarf-xarajatlari bilan bog'liq yagona unifikatsiyalashgan tizimning yo'qligi, real hisob-kitoblarga asoslangan kalkulyatsiya ishlab chiqilmaganligi natijasida tinglovchilardan o'qish uchun har xil miqdordagi, asoslanmagan to'lovlar amalga oshirilishi kuzatilgan.

Bir so'z bilan aytganda, qator xususiy tashkilotlar faoliyatida asosiy maqsad haydovchilarni tayyorlash yoki ularning malakasini oshirish emas, balki tijorat bilan shug'ullanish bo'lib qolayotganligi ko'zga yaqqol tashlanmoqda. Vaholanki, avtomototransport vositalari haydovchilarini tayyorlash va qayta tayyorlash inson xavfsizligi bilan bog'liq faoliyat turi hisoblanadi.

1-rasm. Haydovchilarni tayyorlash bilan shug'ullanuvchi barcha ta'lim muassasalarini o'quv jarayoni tashkillashtirish jadvali.

Prezident ko'rsatdan kelib chiqib, endilikda haydovchilarni tayyorlash, imtihon qilish va ularning malakasini oshirish tizimi tubdan takomillashtiriladi. Ta'lim sifati qat'iy nazorat qilinadi. Haydovchilarni tayyorlovchi ta'lim subyektlari va imtihon markazlariga bo'lgan talab hamda mezonlar belgilanadi. Ularning bu turdagi faoliyatni amalga oshirishi uchun litsenziya Ichki ishlar vazirligi tomonidan beriladi[3,5,8].

Tadqiqotlar Toshkent davlat transport universitetining Transport intellektual tizimlari muhandisligi kafedrasida talabalari va "AVTO TRANS KASB" MChJ avtomaktabi tinglovchilari o'rtasida tadqiqot o'tkazildi. Tadqiqot mazmuni shundan iborat bo'ldiki, uning ishtirokchilariga "Yo'l harakati qoidalari va havfsiz xarakatlanish asoslari" modulidan o'rgatuvchi mualliflar tomonidan ishlab chiqilgan innovatsion uslub asosida o'rgatildi. Tinglovchilarning mazkur uslub to'g'risidagi fikr-mulohazalarini va baholarini bilish maqsadida quyidagi mazmunda so'rovnoma o'tkazildi hamda so'rovnoma natijalari TITM kafedrasida telegramm kanaliga yuborildi.

So'rovnomada 107 nafar "Yo'l harakati qoidalari va havfsiz xarakatlanish asoslari" modulidan o'rganayotgan tinglovchilar ishtirok etishdi. So'rovnoma natijalari quyidagicha:

58%-yaxshi, tushunarli; 41% o'rta, ustida ishlash kerak; 11% tushunarsiz

Xulosa qilib aytganda, avtomaktablarda haydovchilarni o'qitishning yo'l - transport hodisasi bilan o'zaro bog'liq. Prezidentimiz videoselektorida aytganidek haydovchilarni tayyorlashda tizimli kamchiliklar aytiladi. Bu kamchiliklar quyidagilar: avtomaktablar talabga javob bermasligi, o'qitish sifatiga e'tibor bermasdan mo'may daromad topishga kirishib ketganligi sabab bilimsiz haydovchilar yetishib chiqmoqda. Bilimsiz haydovchilar ko'chaga chiqqanida shoshilishi va qoidalarga bo'ysinmasligi odatiy holdir. Biror joyga shoshayotgan odamlar ko'pincha o'z maqsadlarigagina e'tibor berishadi va atrofda hech narsani ko'rmaydilar. Agar svetofor yashil bo'lsa, ular to'g'ridan-to'g'ri borishlari mumkin deb hisoblashadi va u yerda kimdir bor yoki yo'qligi muhim emas deb hisoblab harakatlanadi va yo'l-transport hodisasi sodir bo'lishga olib keladi. Bu esa yo'l-transport qoidalari buzilishining oldini olish, sodir etilayotgan hodisalarning oqibatlariga, ularning yuzaga kelmasligi uchun e'tiborni kuchaytirishni taqozo etadi. Buni faqat haydovchilar va yo'lovchilarning qonunga itoatkorlik va o'zaro hurmat madaniyatini oshirish, fuqarolarning yo'l harakati qoidalarga rioya qilishlariga erishish orqaligina hal etish mumkin. Zotan, yo'l-transport hodisalari oldi olinishi haydovchi va piyodalarning harakatlanish xavfsizligi qoidalarga rioya etishi bilan bog'liq. Haydovchi aybi bilan ro'y beradigan yo'l-transport hodisalarini kamaytirish uchun chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Usmanova M.N. «Matematiko-statisticheskoe modelirovanie protsessov bezopasnosti dorojnogo dvijeniya. Dissertatsiya na soiskanie uchenoy stepeni kandidata ekonomicheskix nauk. 1991g.

2. Usmanova, M. N. (2020). Podxod k resheniyu problem po obespecheniyu bezopasnosti dorojnogo dvijeniya. <http://elib.bsut.by/bitstream/handle/123456789>

3. MN Usmanova (2022). Integratsiya vysshego uchebnogo zavedeniya i predpriyatiya pri podgotovke specialistov po bezopasnosti dvijeniya. *Ekonomika i sotsium* 1-2 (92) 276-280.

4. Usmanova, M. N. (2020). Podxod k resheniyu problem po obespecheniyu bezopasnosti dorojnogo dvijeniya. <http://elib.bsut.by/bitstream/handle/123456789>
17. Usmanova, M. N., & Yuldoshev, D. F. U. (2020). Puti povыsheniya bezopasnosti dorojnogo dvijeniya. *Problemy nauki*, (2 (50)). <https://cyberleninka.ru/article/n/puti-povysheniya-bezopasnosti-dorozhnodvizheniya.pdf>

5. Nazarov A., Ustaboev A., Nazarov A. Method of determination of public passenger transport interval for "critical situations". Harvard Educational and Scientific Review International Agency for Development of Culture, Education and Science United Kingdom. Har. Edu.a.sci.rev. 0362-8027 Vol.1. Issue 1 PaGES 157-164. 10.5281/zenodo.5795576.

6. Alimukhamedov Sh. , Nazarov A., Nazarov A., Ustaboev A. Estimation of the interval of movement of public passenger transport in the direction. First international conference on problems and perspectives of modern science (ICPPMS-2021).

7. Usmanova M.N., Yusupov A. Metody issledovaniya sotsialno-ekonomicheskix faktorov, vliyayushix na trud voditeley "Ekonomika i sotsium". -1, 2022-yil.

8. Usmanova M.N., Abdurazakova D.A. Uproshchenie vozmezhdeniya materialnogo uщerba, prichinnogo uchastnikam DTP. JURNAL «ACADEMY» © IZDATELSTVO «PROBLEMY NAUKI». -№ 1 (72), 2022, 2022-yil. ISSN 2542-0755

Tursunov N.H. Abdurazakova D.A, Abdusamatov E.X. (2023). REDUCING VEHICLE EXHAUST GASES BY COMPUTER SIMULATION OF THE ROAD INTERSECTION. European Chemical Bulletin 12 (4) 8615-8623. DOI:10.48047/ecb/2023.12.si4.769

9. SX Shermatov, UI Isoxanov, USS o'g'li (2023). METHODOLOGICAL RECOMMENDATIONS FOR DETERMINING VEHICLE SPEED. European Chemical Bulluten 12 (4) 8624-8631. DOI:10.48047/ecb/2023.12.si4.770

10 SX Shermatov, SSO Utkirov, EXOGL Abdusamatov (2023). TRANSPOR SOHASIDA YUZAGA KELGAN MUAMOLARNING EKOLOGIYAGA TASIRI (avtomobil transporti). Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences 3 (2) 702-709.

11. S Utkirov, E Abdusamatov, B Raxmanov (2023). ORGANIZATION OF TRAFFIC AT UNCONTROLLED INTERSECTIONS. Евразийский журнал академических исследований 3 (2 Part 2) 57-65.